

Малащук О.С. Встановлення наукових засад ампелографічних досліджень. *Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XVI Всеукраїнської конференції молодих учених та спеціалістів*, 17 травня 2019р., м. Київ. НААН, ННСГБ. Київ: КОМПРИНТ, 2019. С. 163-167.

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ЗАСАД АМПЕЛОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Малащук О.С.

Одеський державний аграрний університет (м.Одеса)

Національна сільськогосподарська бібліотека НААН України (м. Київ)

Вивчення і описування сортів винограду було розпочато ще на початку періоду нашої ери. В роботах древньогрецьких і давньоримських вчених (Теофраст – 375-297 рр. до н.е., Вергілій – 191-70 рр. до н.е., Колумелла – 1 ст. н.е., Пліній – 23-70 рр. н.е., Кассіан Басс – 10 ст. н.е.) згадувались назви великої кількості сортів винограду. Ці перші роботи зазвичай обмежувались перерахуванням сортів, а в окремих випадках і короткою її характеристикою. Починаючи з XV ст., з'являється вже ціла серія робіт такого характеру різних авторів. До таких робіт можна віднести праці П. Крещенціо (1471р.), Агостино-Галло (1550р.), Олів'є де Серра (1600р.) та інші [5, с.484].

Поняття «ампелографія» було вперше введено в науковий обіг в 1661р. польським вченим Ф.Я. Саксом, який написав книгу під цією назвою – змістовному на той час дослідженню про виноград. Необхідність ампелографічних робіт того часу була зумовлена насамперед тим, що при відомій великій кількості сортів виникала надзвичайно велика плутанина у їх назвах.

Велику роль у розвитку ампелографічних досліджень відіграли закладені колекції виноградників (місце, де висаджувались сорти, зібраних із різних місць земної кулі) у багатьох країнах світу. На створених колекціях проводилась робота з вивчення сортів, результати якої публікувались у вигляді каталогів сортів винограду і книг з ампелографії. Найбільш цінний опис колекцій зробив Одар (1841р.). Штольц (1852 р.), Мендола (1868р.), Ровазенда (1877р.), Оберлен (1886р.) та інші. Проте, створення колекцій, ще не вирішувало поставлених завдань. Потрібно було розробити наукові основи проведення ампелографічних робіт на цих колекціях [3, с.51].

Наукові основи сучасної ампелографії заклав Клементе (1806р.) у творі «Досвід вивчення сортів винограду, що ростуть в Андалузії». Ця робота дозволила об'єднати об'єкт і мету досліджень в єдине ціле. З цього часу

ампелографи всього світу почали працювати за однією зрозумілою для всіх схемою.

В 1873р. була створена «Міжнародна ампелографічна комісія» із представників Франції, Італії, Росії, Австрії, Пруссії, Угорщини, Швейцарії, Греції та ін. Основним завданням цієї комісії було удосконалення методики ампелографічних досліджень та координація цих робіт у різних країнах. За результатами роботи комісії вийшло в світ видання «Словник сортів винограду» (1876р.), в який ввійшли назви 228 сортів і 1500 синонімів, також були розроблені інструкція для опису сортів і «Інтернаціональний формуляр опису сортів». Комісія опубліковувала звіти про роботу у виданні «Ампелографічний бюлетень», а також давала пропозиції щодо організації та методики ампелографічних досліджень для розгляду їх на Міжнародних конгресах з виноградарства і виноробства [5, с.487].

Підсумки роботи ампелографів були підведені в капітальній праці «Ампелографія» Віаля та Вермореля (1901-1910рр.). Ця робота, на відміну від попередніх, які мали районне значення, була складена на основі опису сортів, зробленого за єдиною наперед складеною методикою. В її створенні приймали участь більше 30 кореспондентів, які прислали свої матеріали із різних держав, зокрема зі сторони Російської імперії – консультант Міністерства землеробства Таїров В.Є., комісіонер-представник закордонних розсадників Тьєбо і винороб удільного відомства Барберон.

Ампелографія Віаля і Вермореля складається із загального першого тому і п'яти окремих томів, які містять опис 500 сортів винограду за матеріалами, що отримані з різних районів їх культури, а також сьомого довідкового тому, в якому приведено більше 25000 назв і синонімів сортів винограду, а також подана їх бібліографія. Нажаль, у ній відсутні достатньо повні дані з агробіологічної та господарсько-технологічної характеристики описаних сортів. В цій праці описано 9 сортів культивованих на території Російської імперії, в довідковому томі приведено короткі відомості про 740 сортів в Росії. Не можна не відмітити участі в цій роботі Таїрова В.Є. В III та VI томі Таїровим подані детальний опис (з додатками) сортів винограду: ереванського – Харджі та кахетинського – Мцвані та Сапераві та в VII томі – коротка характеристика всіх важливих сортів, які розводились у всіх виноробних районах колишньої Російської імперії [4, с.28].

В Росії перший опис сортів винограду з деякими елементами ампелографічного аналізу приведено в роботі академіка Палласа (1802р.) «Описание виноградных садов в Астраханской губернии», в якій автор описав 16 найбільш розповсюджених сортів винограду з деякими елементами

ампелографічного аналізу. Крім того, він заклав першу російську колекцію сортів винограду в Судацькому училищі виноробства.

Все частіше стали появлятися в друці описи місцевих сортів винограду як окремими виданнями, так і статтями в періодичних виданнях чи главами в працях з виноградарства і виноробства. В 1832р. вийшло в світ робота П.І. Кепена «Про виноробство і виноградарство в Росії», в якій було перераховано 196 сортів винограду, які культивувались в Росії. Робота була написана за літературними джерелами з повторенням всіх помилок, допущених минулими авторами, в назвах і визначеннях сортів. Тому цінність цієї роботи невелика.

Більш цінними роботами є роботи О. Бодє і Коленаті. Олександр Бодє склав перше в Росії керівництво з виноградарства і виноробства «Руководство к виноградному садоводству и виноделию в южных губерниях России» (1833р.) [1], яке було видано у вигляді додатку до «Трудов Императорского Вольного Экономического общества». В цьому керівництві було описано 25 винних і 7 столових сортів винограду для Криму за різними ознаками.

Оригінальною ампелографічною роботою була праця Фрідріха Коленаті (1846р.), яка включала дослідження з питань про походження культурного винограду, його класифікації і опис місцевих сортів Закавказзя. Коленаті описав і розділив на групи за різними ознаками 48 грузинських і азербайджанських сортів. Але його класифікація в подальшому не отримала визнання, оскільки була дуже громіздкою і базувалась лише на морфологічних ознаках. Тим не менше, це було перше оригінальне ампелографічне дослідження місцевих маловивчених сортів [5, с. 489].

Друга частина ХІХ ст. характеризувалась помітним спадом проведення ампелографічних досліджень. За цей період часу в російській спеціальній літературі не було опубліковано жодного ампелографічного дослідження, хоча роботи з вивчення сортів винограду продовжувались і в цей період, особливо в Никітському ботанічному саду і на Магарачській колекції сортів винограду. Лише в останнє десятиліття ХІХ століття цікавість до культури винограду та до вивчення сортів, зокрема, значно зросла. Це було зумовлено тим, що виноградарство і виноробство почали відігравати значну роль у економіці країни.

Своєрідною енциклопедією виноградарства і виноробства є п'ятитомна праця М.Балласа «Виноробство в Росії» (1895-1903рр.), яка включала великі відомості про виноградний сортимент Росії.

Велику роль в розвитку ампелографії відіграли «Вісник виноробства» (з 1892р.) і «Збірник зведень з виноградарства і виноробства на Кавказі» (з 1894 по 1901рр.). Крім того Кавказький філоксерний комітет видає два випуски

«Матеріали для ампелографії Кавказу» і «Закавказькі сорти винограду», в яких було детально описано 33 сорти.

На початку ХХ ст. ампелографічна дослідження в Російській імперії значно активізуються. Цьому сприяла опублікована праця «Ампелографія Криму» академіка С.І. Коржинського, яка була видана двічі, вперше книгою у 1904р.: і вдруге в «Працях Бюро з прикладної ботаніки» у 1910р., з примітками і доповненнями редакції [2]. Коржинський виявив теоретичне і практичне значення описування всіх сортів, що є в культурі винограду, подав правильну методіку опису і встановлення єдиної певної термінології, яка ввійшла в практику подальших досліджень. В його праці було описано 112 сортів, в т.ч. 20 аборигенних і приведений чинник (ключ), який дозволяв орієнтуватись в описі сортименту.

Після видання «Ампелографії» Коржинського з'явилась ціла низка значних ампелографічних праць, що доповнювали її. До них слід віднести працю Пачеського, який опублікував результати досліджень по дикому винограду Придніпров'я і Придністров'я в статті «Дикий херсонський виноград» (1912 р.). У 1907-1913 рр. А.М. Фролов-Багреєв провів аналітичне дослідження сусел більш ніж 200 сортів магарацького сортименту і отримав цінний науковий та практичний матеріал [6]. В дослідженнях Простосердова і написаній праці «Виноградарство і виноробство Донської області» (1915р.) подано аналіз походження Донського винограду і описані донські сорти. В роботі Вісніовського «Ампелографічний опис головних сортів винограду Єриванської губернії» (1911р.) детально описано 30 сортів культивованих в Вірменії.

Вивченням сортименту винограду в Бессарабії займався вчений зоолог Стюарт О.Ф. Він був ініціатором видавництва і редактором «Виноградарства Бендерського повіту Бессарабської губернії» (1915р.), «Праць комісії для вивчення прямих виробників винограду, вибраною нарадою представників комітеті виноградарства і виноробства Бессарабської губернії, створеною Бессарабською земською управою 9.07.1914р.» (1916р.). Його перу належить стаття «З питання про вивчення ампелографії Бессарабії», опублікована в «Працях з'їзду виноградарів-виноробів і плодоводів в Кишиневі» (1908р.). В ній Стюарт описує сортимент, який склався в Бессарабії. Для того щоб розібратися в місцевих сортах пропонує закласти сортові колекції винограду та скласти опис найбільш розповсюджених або які можуть бути рекомендованими бессарабських сортів винограду.

Сортових колекцій на території Бессарабії в дореволюційний період було три. Це колекція, закладена в 1832р. К.І.Тарданом поблизу Акерману. Тут було висаджено 245 сортів, отриманих із Магарача і 85 місцевих сортів. В Бессарабському училищі виноробства (м. Кишинів, 1849р.), за ініціативою

директора училища А. Денкінга була закладена колекція, так названий виноградний розсадник із 200 сортів, також отриманих із Магарача. І третя колекція, «французька», була закладена в Кишеневі при Костюженському дослідно-показавому саду в 1909-1910рр. сортами, переважно завезеними безпосередньо із Франції [4, с.21].

Висновки. Отже, становлення наукових засад ампелографії базується на працях вчених провідних виноградарських країн світу: Ф.Я.Сакса, Розьє, Клементе, Віаля, Вермоля та інших. Результатом їх роботи стала публікація низки каталогів сортів винограду та ампелографій. Серед відомих науковців-виноградарів, які активно займалися ампелографічними дослідженнями на території Російської імперії в 19 – на початку 20 століть були: Паллас, Кепен, Боде, Коленаті, Баллас, Таїров, Коржинський, Фролов-Багрєєв, Вісніовський, Пачеський, Простосердов та інші.

Джерела та література

1. Боде А. Руководство по виноградному садоводству и виноделию в южных губерниях России. *Труды Императорского Вольного Экономического общества*, 1833.
2. Коржинский С.И. Ампелография Крыма: описание сортов винограда, разводимых в Крыму. Санкт-Петербург: Гл. упр. Уделов, 1904. 132, [2], 323с.
3. Наумова Л.Г. Ампелографические коллекции: история и современность. *Адаптивное ведение виноградарства (селекция, питомниководство, технологии возделывания, виноделие): 2004: материалы науч.-практ. конф., 19-23 апреля 2004 г. Новочеркасск, 2004. С. 49-57.*
4. Пелях М.А. История виноградарства и виноделия Молдавии. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1970.183с.
5. Перстнев Н.Д. Виноградарство. Кишинев, 2001. 614с.
6. Фролов-Багреев А. Материалы к изучению виноградного сортимента Императорского Никитского Сада. *Записки Императорского Никитского Сада*. 1909. Вып. 3. С. 79-107.